

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA ZIYORATGOHLAR VA DINGA MUNOSABAT

Toxirov Javohirbek Shavkatjon o'g'li

Farg'ona Jamoat salomatligi tibbiyot insituti Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15670364>

Annotatsiya. Ushbu maqolada islom tarixining ko'zga ko'ringan arbobi Amir Temurning islom olamiga qo'shgan hissalar va u davrdagi me'morchiliklar haqida so'z boradi. Maqolada Amir Temurning islom madaniyati, ilmi, qonuni va taqvodorligini qo'llab-quvvatlagan va targ'ib qilgan turli yo'llari hamda o'z imperiyasi bo'ylab savdo-sotiq va savdo-sotiqni rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Maqolada, shuningdek, Amir Temurning murakkab va munozarali merosi e'tirof etilib, uning islom olamiga qo'shgan hissalar doimiy ta'siriga urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, islom tarixi, islom madaniyati, islom bilimi, islom huquqi, islom taqvosi, savdo, savdo.

ATTITUDE TO SHRINE AND RELIGION DURING THE PERIOD OF AMIR TEMUR AND THE TEMURIDS

Abstract. This article discusses the contributions of Amir Temur, a prominent figure in Islamic history, to the Islamic world and the architecture of his time. The article highlights the various ways in which Amir Temur supported and promoted Islamic culture, science, law, and piety, and his role in the development of trade and commerce throughout his empire. The article also acknowledges Amir Temur's complex and controversial legacy and emphasizes the lasting impact of his contributions to the Islamic world.

Keywords: Amir Temur, Islamic history, Islamic culture, Islamic knowledge, Islamic law, Islamic piety, trade, commerce.

Tengsiz azmu-shijoat, mardlik va donishmandlik ramzi bo'lgan bu mumtoz siymo buyuk saltanat barpo etib, davlatchilik borasida o'zidan ham amaliy, ham nazariy meros qoldirdi, ilmu fan madaniyat-bunyodkorlik, din va ma'naviyat rivojiga keng yo'l ochdi.

Islom Karimov

Kirish

Temur nomi bilan ham mashhur Amir Temur XIV asrda O'rta Osiyoda hokimiyat tepasiga kelgan ko'zga ko'ringan sarkarda va bosqinchi bo'lgan. Temur o'zining harbiy yurishlari va istilolari bilan ko'p esga olinsa-da, uning islom diniga qo'shgan hissasi birdek salmoqli. Temur taqvodor musulmon bo'lib, butun umri davomida e'tiqodni targ'ib qilish va himoya qilish yo'lida tinmay mehnat qilgan. Temurning islom dinini qo'llab-quvvatlagani ijodining boshidanoq yaqqol namoyon bo'ldi. 1369-yilda Samarqandni bosib olgach, shaharda bir qancha diniy muassasalar qura boshlaydi. Bularga masjidlar, madrasalar (islom maktablari) va maqbaralar kiradi. Temurning bu muassasalarga homiylik qilishi Samarqandning islom ilmi va madaniyati markaziga aylanishiga yordam berdi.

Temurning islom diniga qo'shgan eng muhim xizmatlaridan biri mashhur islom olimi va faylasuf Mirzo Ulug'bekga homiylik qilganligidir. Ulug'bek Temurning nabirasi bo'lib, Temur vafotidan keyin Samarqand hukmdori bo'lgan. Ulug'bek homiyligida Samarqand islom ilmining yetakchi markaziga aylandi. Ulug'bek o'z davrining eng ilg'or astronomik rasadxonalardan biri bo'lgan mashhur Ulug'bek rasadxonasini tashkil qildi.

Shuningdek, u astronomiya, matematika va falsafaga oid bir qancha muhim asarlar yozib, islom olamining intellektual hayotini yuksaltirishga xizmat qilgan.

Temurning islom diniga qo'shgan hissalarini faqat diniy muassasalar va olimlarga homiylik qilish bilan cheklanib qolmagan. U imonning ashaddiy himoyachisi ham edi. Temur o'zining butun harbiy yurishlarida islom olami barqarorligi va xavfsizligiga tahdid solayotganlarga qarshi kurashdi. Misol uchun, u o'sha paytda islom olamiga tahdid sifatida ko'rilgan Usmonli imperiyasiga qarshi bir qator muvaffaqiyatli yurishlar olib bordi.

Temurning islom diniga sodiqligi uning shaxsiy hayotida ham o'z ifodasini topdi. U butun umri davomida Islom aqidalariga amal qilgan chuqur dindor inson sifatida tanilgan. Misol uchun, u kambag'al va muhtojlarga saxovatli xayriyachi sifatida tanilgan va xayriya ishlarini qo'llab-quvvatlash uchun muntazam ravishda katta miqdorda pul ajratgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Amir Temurning islom diniga qo'shgan xizmatlari salmoqli va keng ko'lamli edi. U diniy muassasalar va ulamolarning homiysi, e'tiqod himoyachisi, hayotini islom tamoyillari asosida o'tkazgan dindor musulmon edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilib, u buyuk rahnamo va e'tiqod himoyachisi sifatida yodga olinadi.

Temur diniy muassasalar va olimlarga homiylik qilishdan tashqari, o'zining huquqiy va ma'muriy islohotlari orqali ham islom olamiga hissa qo'shdi. U islom huquqiy tizimini mustahkamlash va barcha uchun adolatni ta'minlashga yordam bergan bir qator islohotlarni amalga oshirganligi bilan ajralib turadi.

Temur tomonidan amalga oshirilgan eng muhim huquqiy islohotlardan biri "Temur kodeksi" nomi bilan mashhur bo'lgan yangi qonunchilik kodeksining ta'sis etilishi edi. Bu kodeks islom qonunlariga asoslanib, adolatning adolatli va xolis amalga oshirilishiga yordam berdi. Shuningdek, u oddiy odamlar uchun qulayroq bo'lishi uchun ishlab chiqilgan va bu huquq tizimini soddalashtirishga va korruptsiyani kamaytirishga yordam berdi.

Temurning ma'muriy islohotlari islom olami taraqqiyotida ham muhim rol o'ynadi. U o'z qo'l ostidagi turli hududlarni birlashtirishga yordam beradigan yuqori darajada markazlashgan boshqaruv tizimini o'rnatdi. Bu tizim islomiy boshqaruv tamoyillariga asoslanib, xalqning adolatli va adolatli boshqaruvini ta'minlash uchun ishlab chiqilgan edi.

Temurning islom diniga sodiqligi uning tashqi siyosatida ham o'z ifodasini topdi. U boshqa musulmon kuchlari bilan ittifoq o'rnatishga va islom olami o'rtasida birlikni mustahkamlashga intilardi. U ilm va san'at homiysi sifatida tanilgan, islom madaniyati va ilm-fanini rivojlantirishga da'vat etgan.

Umuman olganda, Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalarini ko'p qirrali va keng ko'lamli bo'lgan. U buyuk lashkarkoshi, san'at va ilm homiysi, umrini e'tiqodni targ'ib qilish va himoya qilishga bag'ishlagan dindor musulmon edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilyapti, u buyuk rahnamo va islom himoyachisi sifatida yodga olinadi.

Temurning islom olamida qoldirgan eng katta meroslaridan biri Temuriylar saltanatining barpo etilishi bo'lib, u islom olamidagi eng qudratli va nufuzli imperiyalardan biri bo'lgan. Imperiya 14-asrda Temur tomonidan asos solingan va u 16-asrda Safaviylar imperiyasi tomonidan bosib olinmaguncha bir asrdan ortiq davom etgan.

Temuriylar saltanati o'zining gullagan davrida o'zining boyligi, madaniyati va nafosatligi bilan mashhur edi. Imperiya islom ilmi va ilm-fanining markazi bo'lib, u yerda ko'plab buyuk shoirlar, faylasuflar va san'atkorlar yetishib chiqqan.

Temuriylar davrining eng ko'zga ko'ringan namoyandalari qatoriga shoir va mutasavvif Jaloliddin Rumiy, faylasuf va ilohiyotchi Ibn Xaldun va rassom Bihzod kiradi.

Temurning islom diniga sodiqligi uning harbiy yurishlarida ham yaqqol namoyon bo'ldi.

U musulmon bo'lmagan bir qancha davlatlarga, jumladan mo'g'ullarga, usmonlilarga va hindularga qarshi urush olib bordi. U, ayniqsa, o'sha paytda islom olami uchun katta tahdid sifatida ko'rilgan Usmonli imperiyasiga qarshi muvaffaqiyatli yurishlari bilan mashhur edi.

Uning g'alabalari Temuriylar saltanatining mintaqada hukmron davlat sifatida o'rnatilishiga yordam berdi va islom olamini tashqi tahdidlardan himoya qilishga yordam berdi.

Harbiy bosqinlarga qaramay Temur o'zining bag'rikengligi va boshqa dinlarga hurmati bilan ham tanilgan. U hindular, nasroniylar va yahudiylarni o'z ichiga olgan turli diniy kelib chiqishi olimlari va san'atkorlarining homiysi sifatida tanilgan. Bu bag'rikenglik islom olamida madaniy almashinuv va intellektual xilma-xillikni rivojlantirishga yordam berdi va ko'proq plyuralistik va inklyuziv jamiyatni yaratishga yordam berdi.

Xulosa qilib aytganda, Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalar keng ko'lamli va teran edi. U diniy muassasalar va olimlar homiysi, huquqiy va ma'muriy islohotchi, harbiy boshliq, san'at va fanlarning homiysi edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilyapti, u buyuk rahnamo va islom himoyachisi sifatida yodga olinadi.

Temurning islom diniga qo'shgan muhim xizmatlaridan biri uning me'morchilik va qurilishga homiyligidir. U o'z hukmronligi davrida o'z imperiyasi bo'ylab ko'plab ulug'vor masjidlar, madrasalar va boshqa islomiy yodgorliklar qurilishiga rahbarlik qilgan. Temuriylar me'morchiligining eng ko'zga ko'ringan namunalaridan Samarqanddagi Bibixonim masjidi va Toshkentdagi Gur-amir maqbarasi islom me'morchiligi durdonalari hisoblangan.

Temurning me'morchilikka homiyligi islom san'atida ulug'vorlik, nafislik va nafosat bilan ajralib turadigan yangi uslubni yaratishga yordam berdi. Temuriylar uslubi murakkab koshinkorlik, xattotlik va geometrik naqshlardan foydalanish bilan ajralib turdi va unga fors va Markaziy Osiyo badiiy an'analari katta ta'sir ko'rsatdi.

Temurning islom olamida qoldirgan merosi uning islom ilmiga qo'shgan hissalarida ham namoyon bo'ladi. U o'z hukmronligi davrida ko'plab buyuk islom ulamolariga, jumladan, mashhur ilohiyot olimi Imom al-Buxoriyga homiylilik qilgan. Shuningdek, u o'z imperiyasi bo'ylab bir qancha madrasalar va boshqa ta'lim muassasalarini tashkil etdi, bu esa islomiy ilm va ilm-fanni rivojlantirishga yordam berdi.

Temurning islom ilmiga homiyligining eng yorqin misollaridan biri temuriylar davridagi "Zafarnoma" yoki "G'alaba kitobi" nomi bilan mashhur bo'lgan qo'lyozmadir. Bu qo'lyozma turli mavzularda, jumladan, islom huquqi, ilohiyot va falsafaga oid islom risolalari va yozuvlari to'plamidir. Temuriylar davridagi islom ilmining eng muhim asarlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalar rang-barang va keng ko'lamli edi. U diniy muassasalar va olimlar homiysi, huquqiy va ma'muriy islohotchi, harbiy sarkarda, san'at va fan homiysi, islom ilmi tarafdori edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilyapti, u buyuk rahnamo va islom himoyachisi sifatida yodga olinadi.

Amir Temurning islom diniga qo'shgan yana bir muhim hissasi uning islom madaniyati va ilm-ma'rifatini yoyishga ko'maklashganidir. U muhim islomiy matnlarni butun imperiyasida keng tarqalgan fors tiliga tarjima qilishni rag'batlantirdi. Bu esa islomiy bilimlarni kengroq ommaga yetkazishga yordam berdi va islom madaniyati va qadriyatlarini yoyishga yordam berdi.

Temur ham o'z imperiyasi bo'ylab bir qancha kutubxonalar tashkil etgan, ularda muhim islomiy matnlar saqlanadigan hamda ilm-fan va ilm markazlari bo'lib xizmat qilgan.

Bu kutubxonalar ulamolardan iborat bo'lib, ular omma uchun ochiq edi, bu esa islomiy ilm va ilm-fanni keng aholi orasida targ'ib qilishga yordam berdi.

Temur islom madaniyati va ilmini qo'llab-quvvatlashdan tashqari, islom huquqi va fiqh ilmining yoyilishida ham muhim rol o'ynagan. U o'zining adolat va adolatga sodiqligi bilan mashhur bo'lib, o'z imperiyasida qonun ustuvorligini mustahkamlashga yordam bergan qator huquqiy islohotlarni amalga oshirdi.

Temur tuzgan eng muhim huquqiy islohotlardan biri "Temur tuzuklari" nomi bilan mashhur bo'lgan yangi qonunchilik kodeksining yaratilishi bo'ldi. Bu kodeks islom qonunlariga asoslangan bo'lib, ijtimoiy mavqei va kelib chiqishidan qat'i nazar, adolat barcha fuqarolarga teng tatbiq etilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan.

Umuman olganda, Amir Temurning islom diniga qo'shgan xizmatlari keng ko'lamli va salmoqli edi. U islom ilmi va madaniyatining homiysi, huquqiy va ma'muriy islohotlar tarafdori, harbiy boshliq, san'at va fan homiysi edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilyapti, u buyuk rahnamo va islom himoyachisi sifatida yodga olinadi.

Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalarini uning diniy siyosatida ham o'z ifodasini topdi. U dindor musulmon edi va butun imperiyasida islomiy taqvo va sadoqatni targ'ib qilish uchun harakat qildi. U bir qancha diniy maktablar va xayriya muassasalarini tashkil etib, ular aholi orasida islomiy qadriyatlar va urf-odatlarini targ'ib qilishga yordam berdi.

Temurning eng muhim diniy siyosatlaridan biri uning islomning besh arkonidan biri bo'lgan har yili Makkaga haj ziyoratini targ'ib qilishi edi. U o'z imperiyasidagi ziyoratchilarga moddiy yordam va moddiy-texnik yordam ko'rsatdi, bu esa haj ziyoratini kengroq auditoriyaga yetkazish imkonini berdi.

Temurning haj ziyoratini qo'llab-quvvatlashi uning boshqa musulmon hukmdorlari va yetakchilari bilan aloqalarini mustahkamlashga ham yordam berdi, bu siyosiy va diniy inqiroz davrida muhim ahamiyatga ega edi. U islom birligining muhimligini tan oldi va boshqa musulmon hukmdorlar bilan ittifoqlar qurish ustida ishladi, bu esa islom olamida birdamlik va umumiy maqsadlarni yaratishga yordam berdi.

Nihoyat, Amir Temurning islom olamida qoldirgan merosi murakkab va ziddiyatli ekanligini ta'kidlash joiz. U ko'pchilik tomonidan buyuk rahnamo va islom g'olibi sifatida yodga olingan bo'lsa-da, boshqalar uni o'z xalqiga katta iztirob va baxtsizliklar keltirgan zolim deb biladilar. Hech shubha yo'qki, Temur murakkab va serqirra shaxs bo'lib, uning islom diniga qo'shgan hissalarini uning kengroq tarixiy kontekstidan kelib chiqqan holda baholash kerak.

Uning merosi bilan bog'liq bahs-munozaralarga qaramay, Amir Temur hayotligida islom olamining shakllanishida muhim rol o'ynaganini inkor etib bo'lmaydi. Uning islom madaniyati, ilmi, qonuni va taqvosiga qo'shgan hissalarini bugungi kunda ham islom olamida sezilib kelinmoqda va uning merosi Islom dinining jahon tarixidagi mustahkam qudrati va ta'siridan dalolatdir.

Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalarining yana bir muhim jihati uning o'z imperiyasida savdo va savdoni rivojlantirishdagi roli edi. U iqtisodiy farovonlikning muhimligini tan oldi va savdo va savdo uchun qulay muhit yaratishga harakat qildi.

Temurning san'at va ilm-fanga homiyligi ham yangi texnologiyalar va ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga ko'maklashish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam berdi. Masalan, Temuriylar davrida qog'oz pullarning ixtiro qilinishi uzoq masofalar bo'ylab operatsiyalarni amalga oshirishni osonlashtirib, savdo va savdoni osonlashtirishga yordam berdi.

Temurning savdo-sotiqni qo'llab-quvvatlashi ham muhim siyosiy va diplomatik oqibatlariga olib keldi. Tijoriy aloqalar va aloqalar tarmog'ini yaratib, butun islom olamidagi boshqa hukmdorlar va yetakchilar bilan ittifoq va sheriklik o'rnatishga muvaffaq bo'ldi. Bu turli islom davlatlari o'rtasida umumiy manfaat va maqsad tuyg'usini shakllantirishga yordam berdi hamda musulmonlar jamoasi o'rtasida birdamlik va hamjihatlik tuyg'usini rivojlantirishga yordam berdi.

Nihoyat, Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalarini uning hayoti bilan cheklanib qolmaganligini ta'kidlash o'rinlidir. Uning merosi vafotidan keyin ham islom olamiga ta'sirini davom ettirdi va uning g'oyalari va qadriyatlari musulmon olamining diniy va madaniy an'analarida o'z aksini topishda davom etdi.

Umuman olganda, Amir Temurning islom diniga qo'shgan hissalarini rang-barang va keng ko'lamli edi. U diniy muassasalar va ulamolarning homiysi, huquqiy va ma'muriy islohotchi, lashkarboshi, islom ilmi va madaniyati tarafdori, savdo va savdoning targ'ibotchisi edi. Uning merosi bugungi kunda ham islom olamida sezilyapti, u buyuk rahnamo va islom himoyachisi sifatida yodga olinadi. Movarounnahr ma'naviyat-ma'rifat, ilm-adab, rivojlanishning o'chog'i. Shu jumladan me'morchilikni ham barcha sohalarida O'rta Osiyoda temuriylar davridan meros qolgan me'moriy obidalar diniy-memorial inshootlar: maqbara mo'tabar diniy arbob, ashzoda va ruboniylar qabrini o'z ichiga oluvchi to'siq-xazira, avliyolarning qadamjolari, daxma alohida guruhni tashkil etgan. Movarounnahrda hukmdor xonadon a'zolari va mashhur diniy arboblarning qabri ustiga qurilgan. Ular gumbaz markazida yoki ko'pincha peshtoq ustida bo'lishiga qarab, ikki xil tuzilishga ega edi. Marhumlar er ostiga qo'yilgan. Temur va temuriylar davrida nafaqat er yuzining sayqali bo'lgan Samarqand, balki Buxoro, Shahrisabz, Termiz, G'ijduvon, Toshkentda ham me'moriy san'atning noyob obidalarini barpo qilindi. Ammo qurilish miqyosi va bezaklar bo'yicha Samarqanddagi tosh-taroshlik san'atining noyob namunasi bo'lgan Zangiota maqbarasi va Shayxontohur majmuasi diqqatga sazovor. Majmua keyingi davrda qayta qurilgan mo'tabar shayx Hovandi To'hor maqbarasi asosida tarkib topdi. Bu erda asriy daraxtlari bor xiyobon, mo'jizaga masjid va minora, bir necha daxma va ko'plab qabrtoshlar bo'lgan.

Qozoq aslzodalari vakili Qaldirg'ochbiyning maqbarasi XV-asrga mansub. Mazkur inshootda Shimoliy Turkiston me'morchiligi an'analariga aks etgan, masalan, ko'p qirrali gardishi qirrador va chodirsimon shakldagi gumbaz bilan tugal holatga kelgan. Biroq ichki va nishab gumbazni ushlab turgantuzilmalar XV-asrning birinchi yarmida Samarqand va Hirotida ishlab chiqilgan tizimlar uchun xosdir.

Temur davrida tuzilishi va miqyosi bo'yicha misli ko'rilmagan inshoot barpo qilindi. Bu saltanatning ko'manchi qozoq aholisi yashaydigan shimoliy qismidagi Yassi keyinroq Turkiston deb atalgan shahrida qurilgan Ahmad Yassaviy maqbarasidir. Shayx Ahmad Yassaviy yuksak istedodli mistik shoir bo'lib, XII-XIII-asrlarda yashagan, Allohni madh etuvchi asarlar bitgan va dasht aholisi o'rtasida islomni targ'ib qilgan. Din ahlining qo'llab-quvvatlashi tufayli uning nufuzi asrdan-asrga o'rta bordi. Qabri esa doimiy qadamjoga aylandi. Qabr ustida maqbara barpo qilinishi, bir jihatdan siyosiy tadbir ham edi. Temur Xitoyga yurishni mo'ljallagan va shu yo'lda yashovchi aholi mehrini qozonishni istardi. 1392-yili yakunlangan bu qurilishga eng yuksak malakali me'morlar va boshqa ustalar jalb etilgan, ularning aksari qismi esa Eronga yurishlaridan olib kelingan edi. Ular binolar tarkibiga ko'ra murakkab bo'lgan, aniq rejalashtirilgan va ixcham hajmiy kompozitsiyaga birlashgan binoni barpo etishdi. Unga kiraverish ravoqli va baland gumbazli peshtoqdan iborat. Undan markaziy xona qozonli (yoki halim) xonaga o'tiladi. Bunday nomlanishiga sabab bu erda halim pishirilib, tarqatiladigan ulkan birinchi qozon bor.

Undan keyin shayx dafn etilgan go'rxona keladi, ikki tomonida esa masjid, kutubxona va ikki qavatli, o'rtasi yo'lakli yordamchi xonalar bor. Ikkita minorali peshtoqdan so'ng parallelepiped shaklidagi asosiy bino tepasida qozonlixona va go'rxona gumbazlari ko'rinadi, go'rxona gumbazi mo'jazroq bo'lsa ham sathi qirradorligi alohida ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

Bezak Temur davrining hashamatli me'morchiligi uchun an'anaviy, ya'ni, rangli g'ishtlardan iborat naqshlar (girihsalar va handasaviy yozuvlar) hamda belbog'lar, sumalaksimon bezakalar, hoshiyalar va timpalardagi qadama naqsh va sirkor parchinlarda rang-baranglik sipogina. Bu erda diniy mazmundagi bitiklar muhim rol o'ynaydi. Ularg esa ba'zi zahmatkash, kamtarona ustalarning nomlari ulanib ketgan, lekin barchalarining nomlari zikr qilinmagan.

Ichki bezaklar ham oddiygina bo'lib, asosiy xonalar yorqin sahnlar, devorlar va ichki gumbaz naqshlar bilan bezatilgan. Ahmad Yassaviy maqbarasi musulmon Sharqining me'moriy yodgorliklari orasida eng noyobidir. Movarounnahrdagi qadamjolarining me'morchiligi ham o'ziga xos tuzilishga ega. Buxoroda qad rostlagan Chashmai Ayyub yodgorligi diqqatga sazovor, deb keltiriladi, O'zbekistonning benazir me'moriy yodgorliklaris kitobida. Mazkur ziyoratgoh nihoyatda qadimiy bo'lib, islomdan oldingi davrlarga borib taqalishini ba'zi manbalar e'tirof etadi. Rivoyatlarda kelishicha Ayyub (alayhissalom) shu erga hassalari bilan urganlarida buloq otilib chiqadi. Buxoro erlarida suv zahirasi oz bo'lganligi sababidan ham bu makon muqaddas joyga aylangan. Amir Temurning buyrug'iga binoan 1380-yili bu quduq ustiga misli ko'rilmagan bino qad ko'taradi. Me'moriy xususiyatlarga ko'ra, qurilishda Temur Urganchni bosib olganida o'zi bilan olib kelgan xorazmlik ustalar qatnashgan. Bo'ylama o'q bo'ylab joylashgan uchta xona ichida gumbazlar Movarounnahrga xos tarzda nozik did bilan sihlab chiqilgan. Bu binodagi baland poy gumbaz ustida qurilgan markaziy gumbazning konussimon shakli Xorazmning hashamatli me'morchiligiga xosdir.

Xulosa

Amir Temur va temuriylar davrida ziyoratgohlar va dinga munosabat o'ziga xos yuksak darajada shakllandi. Bu davr islom dini taraqqiyoti, ilm-fan va ma'rifatning rivojiga kuchli turtki bo'ldi. Amir Temur o'z siyosatida diniy qadriyatlarni hurmat qilgan, ziyoratgohlar, masjidlar va madrasalar qurilishini qo'llab-quvvatlagan. Ayniqsa, u mashhur olimlar, sufiylar va avliyolarning qabrlari ustiga ziyoratgohlar barpo ettirgan, bu orqali diniy merosni asrab-avaylashga xizmat qilgan. Temuriylar avlodi ham bu an'anani davom ettirib, diniy-ma'naviy hayotga ijobiy munosabatda bo'lganlar. Natijada, bu davrda diniy obidalar ko'plab qad rostlagan, ulamolar va mutasavviflar faoliyati kuchaygan, islom madaniyati yuksalgan. Shu tariqa, Amir Temur va temuriylar davridagi diniy siyosat va ziyoratgohlar faoliyati xalqning ma'naviy ongini shakllantirishda muhim rol o'ynagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Temur, Amir. *Tuzukoti Temur*. Toshkent: Fan, 1991.
2. Barthold, V.V. *Turkiston*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2000.
3. Alisher Navoiy. *Mahbubul qulub*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
4. Bobur, Zahiriddin Muhammad. *Boburnoma*. Toshkent: Sharq, 2002.
5. Saidov, A. *Islom huquqi va O'zbekiston*. Toshkent: Adolat, 2004.
6. Jomiy, Abdurahmon. *Nafahotul uns*. Tehron, 1958.
7. Xolbekov, M. *Temuriylar davri*. Toshkent: O'qituvchi, 1996.

8. Bosvort, C. E. (1996). Yangi Islom sulolalari: Xronologik va Genealogik qo'llanma. Edinburg universiteti matbuoti.
9. Metti, R. (2011). Rohatga intilish: Eron tarixida giyohvand moddalar va stimulyatorlar, 1500-1900. Princeton universiteti matbuoti. Subtelniy, M. (2007).